

GRONINGER KERKBODE

orgaan van de Gereformeerde Kerken in de provincie Groningen

18 juli 1992
Jrg. 104-no.29

Uitgave Jan Haan b.v., Groningen, telefoon 050-12 45 00, giro 80 32 12 - Adres voor redactie en administratie Groninger Kerkbode, postbus 37, 9700 AA Groningen

'Of wij dan allemaal krankzinnig geworden waren...'

Gezond Gereformeerd

Er wordt in deze jaren veel herdacht en teruggezien binnen onze kerken; de jaartallen geven er alle aanleiding toe. 1834, 1886, 1892 - 150 jaar Afscheiding, 100 jaar Doleantie, 100 jaar Gereformeerde kerken. Voer voor specialisten en hobbyisten, die graag grasduinen in vergeelde archieven? Al dat terugkijken lijkt immers maar weinig meer van doen te hebben met ons kerkelijk leven van vandaag en de wereld waarin wij leven. De Gereformeerde Kerken van vroeger - dat is een wereld, die voorgoed achter ons ligt. En blij toe toch? Dat gevoel komt tenminste op na lezing van het openingsartikel van één van de vele herdenkingsboeken, een bundel beschouwingen over 100 jaar Gereformeerde theologie". Het werd geschreven door dr. J. Veenhof en het geeft een overzicht van de geschiedenis van theologie en spiritualiteit in de Gereformeerde Kerken". Met veel invloeden vermogen geeft hij een schets van de ontwikkelingen in het geloofsleven en het theologische denken binnen onze kerken gedurende de afgelopen eeuw. Je merkt dat hij met liefde over "zijn" kerken schrijft. Hij steekt ook zijn bewondering voor bepaalde aspecten van het Gereformeerde kerkelijk leven niet onder stoelen of banken. Voor vorming en scholing op catechisatie, vereniging of in het huizegezin bijvoorbeeld. Voor het engagement in de christelijke maatschappelijke organisaties: de vakverenigingen, politieke partijen, het christelijk onderwijs. Voor het streven naar maatschappelijke mondigheid, dat in dat alles tot uitdrukking kwam. Maar toch moet het hem regelmatig van het hart: de Gereformeerden vormden een zeer gesloten gemeenschap, waarin men elkaar voortdurend op harde wijze de maat nam. Deze scha-

druwijde wil ik in dit artikel eens naar het licht kelen. Het wordt daarmee dus een eenzijdig verhaal. Er valt zoveel meer van de Gereformeerde traditie te vertellen, en zoveel beters en mooiers. Maar dat is meer iets voor herdenkingsplechtigheden.

Een zwak punt

De Gereformeerde Kerken in de eerste helft van deze eeuw: een gesloten gemeenschap, op het bekrompen af. Gericht op het verstandelijke en leerstellige, terwijl de voedingsbodem van de emoties en gevoelens langzaam droogviel. Met uitsluitend aandacht voor het kerkelijke, maar nauwelijks voor de cultuur. Een gemeenschap, waarin vernieuwingsbewegingen keer op keer werden gesmoord. Die zich afsloot voor de oecumene, en zowel de toenadering tot de Nederlands Hervormde Kerk als die tot de Wereldraad van Kerken blokkeerde. Die de theologie van de calvinist Karl Barth heftig buiten de deur hield en voor de resultaten van de bijbelwetenschap bewust oorkleppen opzette. Een gemeenschap, die zichzelf steeds meer in het isolement dreef. Met benepen en zelfgenoegzame trekjes.

Honderd jaar gereformeerde theologie betekende bovendien ook honderd jaar lang verdachtmakingen en ruzies, waarbij kerkelijke leidslieden soms elkaar het licht in de ogen niet meer gunden. En bleef het dan maar bij polemische pennestrif op papier; maar vaak werd de theologische strijd vermengd met persoonlijke conflicten, die tot op de synode werden uitgevochten. Een zwak punt in het leven van de gereformeerde kerken was de onderlinge omgang", schrijft Veenhof. Dat is nogal zacht uitgedrukt, als je leest hoe hij verhaalt dat, in naam van Schrift en Belijdenis, vanaf Netelebosch (1919) tot Wiersinga (1975) theologen aan de schandpaal werden genageld en wonden voor het leven werden geslagen.

Twee werelden

De Gereformeerde Kerken - een ziekelijke gemeenschap van mensen, die zichzelf in een isoleerelc hadden opgesloten en vervolgens met elkaar op de vuist gingen? Dat is natuurlijk een grove vertekening van de werkelijkheid. Ik overdrijf mateloos, ik weet het. Maar toch - 'overdrijving is de microscoop van de geest' schreef eens iemand -: dat aspect van de Gereformeerde werkelijkheid was er toch ook? En dat is niet alleen maar gemakkelijk gepraat achteraf. De staatsman H. Colijn, wel gereformeerd, maar op gepaste afstand van het binnenkerkelijk gebeuren, schreef in 1926, toen de godgeleerden weer eens buitendoor de kerk rolden, nu met de 'sprekende slang' er dr.

Geelkerken als inzet, en hij kennis had genomen van de standpunten, aan de Kamper hoogleraar J. Ridderbos de volgende onthuterende woorden: 'Stel eens, dat een vreemde ding van deze zaak nog niet had gehoord, in staat was deze beide stukken te lezen, en stel verder, dat men die vreemde mededeelde,

dat de in die stukken behandelde geschildpunten (...) tot kerkplitsing zouden kunnen leiden; dan geloof ik toch, dat zoo iemand het recht zou hebben om te vragen, of wij dan allemaal krankzinnig geworden waren. En dit geldt, het moet mij van 't hart, voor beide kanten.' Colijn gebruikt terloops het woord 'krankzinnig'; maar zouden de Gereformeerde Kerken niet werkelijk eens als gemeenschap bij een sociaal psychiater op de divan hebben moeten liggen? "Het klimaat was 'verziakt'", zeggen sommigen nu over de tijd rond de Vrijmaking. Is dat slechts een beeld, of was het soms werkelijk zo dat het bij tijd en wijle niet gezond toeven was in onze kerken? Hoe is het bijvoorbeeld mogelijk dat men midden in de tweede wereldoorlog, in 1944, een kerkelijk conflict uit moest vechten? Bij het antwoord op die vraag zal zeker de suggestie van Veenhof moeten worden meegenomen, dat tijdens het conflict dat tot de Vrijmaking leidde, weliswaar leerstellige kwesties op de agenda stonden, maar dat die agenda wel eens mede bepaald zou kunnen zijn door andere factoren: was niet schrijnend duidelijk 'hoezer de interne verhoudingen in Kampen tenslotte bedorven waren? De toenmalige synode-voorzitter G. C. Berkouwer sprak in een terugblik enkele jaren geleden, met begrip over de betrokkenen, in alle openhartigheid: 'Als ik aan die periode terugdenk overvalt me de gedachte, dat we in die tijd als het ware in twee werelden leefden. Daar was die ene wereld, die elke dag op ons afkwam door

de oorlogstijd en de bezetting en al de vragen, die daarop werden opgeroepen; en daarnaast was er de kerkelijke strijd, het vergaderen, het spreken over verbond en doop, het maken van rapporten, alsof er niets gebeurd was, alsof die andere wereld niet bestond'. De obsessie voor het vastleggen van de grenzen van de gemeenschap, de 'broedertwisten' daarbinnen, die telkens weer moesten worden bezworen met de uitdrijving van een zondebok, het duwen van 'één van de onzen' over de grenzen van de groep heen - het zijn tekenen die wijzen op een gemeenschap die niet overweg kon met de rivaliteiten die in haar ontstonden en met het geweld dat zich ten gevolge daarvan in haar ophoopte. Zo dat zij de werkelijkheid buiten haar niet meer scherp kon waarnemen of althans niet meer op haar ware gewicht kon inschatten.

Ander klimaat

Blijf toe dat dat allemaal voorbij is - zo begon ik. Sinds de jaren zestig en zeventig is er immers een ander klimaat in onze kerken gaan heersen. Openheid, tolerantie, vernieuwing - vanaf die tijd zijn dat woorden die weer in het gereformeerde woordenboek mogen staan. Met dezelfde voortvarendheid waarmee jarenlang de wereld buiten de deur werd gehouden, lijkt zij vervolgens te zijn omarmd. De 'passie voor het heilige isolement', waarvoor men in de jaren vijftig nog een vurig pleidooi hield, is uitgewoed. De omzichtigte, bezinnende theologie van prof. Berkouwer zette een andere toon; er werd aansluiting gezocht bij de Wereldraad van Kerken en toenadering tot de Nederlands Hervormde Kerk. Het proces van ontkerkelijking vroeg niet alleen maar om blinde afwijzing, maar ook om verklaringen, ja zelfs om begrip. En 'Wiersinga' is een 'kwestie' gebleven, en leidde niet meer tot schorsing en afzetting. Dat in 1926 op de synode van Assen dr. Geelkerken wel dat lot moest ondergaan, werd vervolgens in 1988 op de synode van Almere als een vergissing ingezien.

In dat veranderde kerkelijk klimaat is inmiddels een nieuwe generatie theologen grootgeword, 'voor wie' - aldus dr. M. E. Brinkman, inleider op de genoemde bundel, 'de eigen gereformeerde theologie geen min of meer vanzelfsprekend referentiekader meer is en soms zelfs geheel vergeten lijkt.'

Is dat gezien de bovengeschetste elementen uit de gereformeerde erfenis dan zo vreemd? Veel zonen en dochters van gereformeerde huize zullen immers zo blij geweest zijn de druk van dat vaderhuis te kunnen ontvluchten, dat ze zich niet meer bekommerden om de inboedel. Niet meer omkijken, was het motto; voor-

waarts en vergeten. Zodat nu zelfs de dogmatische studien van prof. Berkouwer in de ramsj voor een prikje te koop liggen. Om over de populariteit van werken van Kuiper en Bavincq, Greijdanus en Grosheide onder theologen in spe maar niet te spreken.

Echter, zoals de confessiedwang in de gereformeerde kerken iets zieke lijks had, zo heeft ook het verzet tegen soms pathologische trekjes gekregen. De huidige generatie wil van het eigen verleden niets meer weten. Leden gereformeerde vroeger wellicht aan de besmettelijke ziekte 'luchtzucht', iemand als Kuitert - en hij staat voor velen - heeft van de weeromstuit daar een welhaast obsessievolle angst voor alles wat met dwang van doen heeft aan overgehouden.

Misschien is de jongste generatie gereformeerde langzamerhand in staat tot een meer evenwichtige omgang met het gereformeerde verleden? Ik vergelijk de gereformeerden maar even met een familie. Zoals in de kerk, zo gaat het immers ook vaak in gezinnen over. Eerst verzetten kinderen zich uit alle macht tegen de druk van thuis en slaan ze heftig de deuren achter zich dicht. Krankzinnige toestanden. Later, als ze op zichzelf zijn gaan wonen, gaat die deur vaak weer voorzichtig open en komen ze regelmatig weer op bezoek. Niet veel en altijd eventjes maar, want ze leiden nu hun eigen leven en hebben het druk. En pa en ma moeten ook niet teveel praten over vroeger. Tegenwoordig vraagt het leven om andere dingen. Maar toch: het is goed om af en toe even weer om de deur te kijken. Je begrijpt nu beter waarom zij vroeger zo waren als ze waren; je begrijpt nu ook beter hoe jezelf geworden bent wie je bent. Wie zelf gezond in de wereld wil staan, moet tot een gezonde verhouding met zijn of haar verleden zien te komen. Dat geldt ook voor gereformeerden van nu.

F. de Lange

* M. E. Brinkman (red.), 100 jaar theologie; Aspecten van een eeuw theologie in de Gereformeerde Kerken in Nederland (1892-1992), Kok Kampen 1992.

MEDITATIEF MOMENT

Bij wijze van belijdenis

Als christenen leven wij binnen de kring van Gods verbond met ons en de hele schepping. Wij maken deel uit van het ene lichaam van Christus. Omdat God ons hart en onze mentaliteit verandert, sluiten wij ook een verbond met elkaar.

Wij zijn primair met Hem verbonden.

Alle andere vormen van verbondenheid (nationaal, cultureel, sociaal enz.) komen daarna.

Dit vormt de basis van onze inzet voor gerechtigheid, vrede en heilzaamheid van de schepping.

Uit de Slotverklaring van de Europese Oecumenische Assemblée in Bazel (mei 1989), actueel in het licht van het thema nationalisme en religie.

IN EN OM ONZE KERKEN

BEROEPEN te Hallwag-Zwanenburg: drs. D. Kamminga te Hollum (Ameland) die dit beroep heeft aangenomen.

AANGENOMEN naar Urk: Jac. Griffioen te Klundert; naar Rotterdam (studentenpredikant): drs. J. B. Weenink, kandidaat te Amsterdam.